

Az érdeklődés lélektana és a könyvtári gyakorlat

TAKÁCS MENYHÉRT

Egy összdolgozói értekezleten történt egyszer, hogy az előadó felvetett egy vitás kérdést, amelyben a dolgozók állásfoglalására lett volna szükség. Kérte a hozzászólásokat. De hozzászólások nem jöttek. A tréfás, majd csipős, végül energikus felhívások mind eredménytelenek maradtak. A hallgatók fáradt, kissé unatkozó arccal szívták cigarettájukat és hallgattak. Ekkor az előadó még egyszer, most már kissé részletesebben ismertette a kérdést, rámutatott annak nagyobb összefüggéseire és megemlítette, hogy a kialakítandó állásfoglalás érinti a dolgozók bérrendezésének ügyét is. Egyszerre megváltozott a helyzet. A felszólalások egymást érték, heves vita alakult ki, úgy hogy végül is alig lehetett az ülést berekeszteni.

Mi történt itt? Semmi egyéb, mint az, hogy az előadónak sikerült a hallgatók érdeklődését felébreszteni. Ebből láthatjuk, hogy igazában tulajdonképpen csak azzal foglalkozunk, ami érdekel. Érdeklődés nélkül nincs szellemi munka, sőt gondolkodás sincs. Akiben nincs érdeklődés, az nem olvas, következképpen nem látogatja a könyvtárakat sem. De példánkból azt is láthatjuk, hogy az érdeklődés lelkünk mélyén szunnyadozó valami, amit fel lehet ébreszteni. Tehát a nem olvasó embert megfelelő úton-módon rá lehet vezetni arra, hogy olvasóvá váljék. A lelkünkben szunnyadozó érdeklődés felébresztése valamely kérdés iránt lényegében nem más mint az érdeklődés irányítása. Eszerint megfelelő eljárással nemcsak azt lehet elérni, hogy a betűtől irtózó ember szorgalmas olvasóvá váljék, hanem azt is, hogy olyan olvasmányokkal foglalkozzék, melyek neki, és rajta keresztül a közösségnek is, javára válnak. Az érdeklődés és az érdeklődés irányításának kérdése tehát a kultúra terjesztésének és ezzel könyvtárügyünknek is alapvető problémája.

Mi tulajdonképpen az érdeklődés? Az idevonatkozó irodalom óriási terjedelmű. Még csak vázlatos áttekintésére sem vállalkozhatunk. Ki kell emelnünk mégis néhány gondolkozót és azoknak néhány gondolatát, hogy közelebb juthassunk az érdeklődés mibenlétének megértéséhez. Az érdeklődésnek mint lelki jelenségnek meghatározásával foglalkozó elméleteket három csoportba oszthatjuk. Az első csoportba tartozó elméletek az érdeklődést a figyelemmel hozzák kapcsolatba. *Fries*¹ szerint érdekes az, ami vonzó és leköti figyelmünket. *Frauenstädt*² hangsúlyozza, hogy az érdekes dolog szellemi és akarati irányulásunk következtében felkelti figyelmünket. *Stout*³ röviden úgy határozza meg az érdeklődést, hogy az nem más, mint figyelem „in its hedonic aspect.” *Lipp*s⁴ szerint az érdeklődés jelentőséget ad élményünknek, ez az, aminek hatására a lelki történés pszichikai erőhöz jut, figyelemben részesül. A második csoportba tartozó elméletek az érdeklődést érzésnek, érzelemnek tekintik. *Ebbinghaus*⁵ szerint

az érdeklődés gyönyör, mely a jelenlegi benyomás és képzeink összhangjából fakad. *Stumpf*⁶ azt mondja: az érdeklődés az a gyönyör, melyet az észrevétel aktusa ébreszt bennünk. A harmadik csoport elméletei azt állítják, hogy az érdeklődés tulajdonképpen dispozició-jellegű jelenség. *Fröbes*⁷ hangsúlyozza, hogy az érdeklődés vonzalom, hajlandóság (*Neigung*) valamilyen foglalkozás iránt. *Offner*⁸ pedig világosan kimondja, hogy az érdeklődés érzelmi dispozició.

Ha megfigyeljük az érdeklődés mibenlétére vonatkozó elméleteknek e három csoportját, azt találjuk, hogy tulajdonképpen mind a három egy közös nevezőre hozható, mert a különbség közöttük csak az, hogy ugyanannak a lelki jelenségnek más és más fázisát helyezik a vizsgálódás középpontjába. Az első csoport, amely az érdeklődést a figyelemmel — mondjuk pontosabban, hogy az önkénytelen figyelemmel! — hozza kapcsolatba, tulajdonképpen az érdeklődés felébredéséről beszél; a második csoport, amely az érdeklődést kellemes érzelmenek tekinti, az érdeklődés kielégülésének folyamatát tartja szem előtt; míg végül a harmadik csoport, amely az érdeklődés dispoziционális természetét hangsúlyozza, a tartós érdeklődés irányainak kialakulásáról igyekszik képet adni. Hétköznapi nyelvünkben is ebben a három értelemben használjuk az „érdeklődés” szót. Amikor azt mondjuk valakiről, hogy „már kezd érdeklődni,” felfigyelés értelmében vesszük az „érdeklődés” szót, ha arról beszélünk, hogy „érdeklődéssel nézünk, hallgatunk valamit,” akkor azt a kellemes érzelmet akarjuk kifejezni, ami érdeklődésünket kíséri, ha viszont úgy jellemzünk valakit, hogy „érdeklődik a zene iránt,” akkor az érdeklődés dispozició jellegét domborítjuk ki.

Eszerint az érdeklődés önkénytelen figyelem, kellemes érzelmelem és érzelmi dispozició egyben. Hogy viszonyulnak ezek egymáshoz? Mindenekelőtt az érzelmelem mibenlétével kell tisztába jönnünk, hogy ezt megérthessük. Az érzelmelemszociológiai kutatások megállapították, hogy minden érzelmelem igen jelentős *szervezeti változásokkal*, organikus mozgásokkal jár: pulzusunk, lélegzetvételünk tempója megváltozik, hevesebb indulatkitörések az egész anyagcserét befolyásolják stb. Kétségtelen, hogy az érzelmelem egyik összetevője ezeknek az organikus mozgásoknak tudatbeli tükröződése. De ez nem minden. Tapasztalásból tudjuk, hogy amikor örülünk, bánkódunk, haragszunk, mindig valaminek örülünk, valamin bánkódunk, vagy valamiért haragszunk. Ez a valami, az érzelmelem tárgya, általában képzet, vagy szemlélet formájában jelentkezik a tudatban. Az érzelmelem tehát két tényezőből áll, organikus mozgások érzéséből és bizonyos tudattartalmakból, tehát egy szubjektív és egy objektív jellegű mozzanatból — s lényegében nem más, mint, a szubjektív én és az objektív külvilág egymáshoz való viszonyának tükröződése.

Az érzelmelem két összetevője közül az érzés az, amellyel még tovább kell foglalkoznunk, hogy a figyelem, a kellemes érzelmelem és az érzelmi dispozició összefüggését megérthessük. Azt mondtuk, hogy az érzés alapja organikus mozgás. Az organikus mozgások nagyon sokfélék és ennek a sokféle mozgásnak bonyolult szövevénye maga az élet. Nemcsak a testi élet, hanem a lelki élet is, hiszen nincs lelki jelenség, amelynek ne felelne meg valamiféle változás a szervezetben. Mindezek a mozgások egy közös erőforrásból táplálkoznak. Az emberben levő erőmennyiség — nevezzük életerőnek — levezetődést keres, egyre újabb és újabb mozgásokat alakít ki: ebben áll az ember fejlődése. Hogy ennek a fejlődésnek útját szemléltethessük, hasonlathoz folyamodhatunk. Az életmozgást fenntartó és abban érvényesülő életerő olyan, mint valamely vízváltáson felszínre törő

víztömeg. A víznek le kell folynia, nem maradhat a hegy tetején. Sokfelé próbál utat törni magának. Ha valami akadály kerül elébe, megtorlódik, más utat keres, ahol viszont szabad az út, ott nekilendül sok, sok kisebb-nagyobb ágra szakad, de amint kiás magának egy medret, mindig azon áramlik tovább. Az életerő is felhasználódást, lefolyást keres. Ez az általános, pontosabban körülírt céllal nem rendelkező mozgáskeresés törekvések formájában jelentkezik a lélekben. A törekvés-érzés találkozik a külvilági benyomásokkal, a tartalmakkal. Ha azok akadályozzák, megtorlódik: zavar, keresés, a kedvezőtlen körülményekhez való alkalmazkodás áll elő. Ha az akadály elhárul, a törekvés fokozott lendületet vesz, ez ismét bizonyos kezdeti zavarral, majd kereséssel és a kedvezőbb külső körülményekhez való alkalmazkodással jár. Az előbbi a kellemetlen, az utóbbi a kellemes színezetű érzélem. A kellemes érzélem tehát azt jelzi, hogy a mozgást kereső életerő sikeres felhasználáshoz jutott, a víz utat talált a lefolyáshoz. Az utat talált víz azonban medret ás magának és mindig ezen az úton igyekszik továbbfolyni. Ugyanígy a kellemes érzélem esetében a törekvés is határozott célhoz jutott a neki megfelelő tartalommal való találkozás révén. Ez a határozott célhoz jutott és ahhoz alkalmazkodott törekvés most már érzület, érzelmi dispozició, amely a kellemes érzelmi élményt megismételni igyekszik és minden ismétlés révén erősebbé válik. Ilyenkor szoktuk azt mondani, hogy megszerettük ezt vagy amazt.

Az elmondottakból kitűnik, hogy itt ugyanannak a lelki folyamatnak három fázisáról van szó. Amikor a törekvés a neki megfelelő tartalommal találkozik, először is bizonyos zavar, idegfeszültség jelentkezik, azután következik a kedvező körülményekhez való alkalmazkodás, ami végül a szóban levő körülményekhez való tartós, dispozició-jellegű ragaszkodáshoz vezet. Az idegfeszültség nem más mint önkénytelen felfigyelés, az alkalmazkodás kellemes érzélem, a megfelelő tartalomhoz való ragaszkodás pedig érzelmi dispozició. Az önkénytelen figyelem, az érdeklődés-érzelem és az érdeklődés-dispozició összefüggése tehát világos. Újszerűnek és éppen ezért talán vitathatónak ebben az elgondolásban legfeljebb az önkénytelen figyelem érzelmi vagy legalábbis érzelemszerű jelenségként való felfogása tűnhetik fel. De az itt felmerülő aggályaink is eloszlanak, ha meggondoljuk, hogy önkénytelen figyelem nincs érzélem nélkül; nem szándékos figyelemmel csak az olyan benyomást kísérhetjük, amely uralkodó törekvéseink, érzelmeink síkján fekszik. Hivatkozhatunk különben *Wundt*ra is, aki a figyelemben jelentkező feszültséget és feloldódást érzelmi színezetnek tekintette.

Megállapításainkat tárgyunkra alkalmazva elmondhatjuk most már, hogy érdeklődünk, amikor valamely sikerült cím, reklám, annotáció felhívja figyelmünket egy könyvre, érdeklődünk akkor is, amikor a könyvet kézbe vesszük és élvezettel olvassuk, és érdeklődés él bennünk ha megszerettük azt a tárgyat, amivel a könyv foglalkozik, vagy a könyv stílusát, műfaját és igyekszünk további hasonlóan élvezetes olvasmányra szert tenni.

Ha már most vázlatosan előadott lélektani ismereteinket szakmánkra, a könyvtártudományra kívánjuk alkalmazni, leghelyesebb, ha az „érdeklődés” e hármas jelentését vesszük a tárgyalás alapjául. Azt mondtuk, hogy az érdeklődés jelent önkénytelen figyelmet, kellemes színezetű érzelmi élményt és érzelmi dispoziációt. Ennek megfelelően tehát beszélnünk kell 1. az érdeklődés felébresztéséről, 2. az érdeklődés kielégítéséről, 3. az érdeklődésnek mint dispoziciónak kialakításáról.

1. Az érdeklődés felébresztése tulajdonképpen kétágú kérdés. Jelenti *a)* az érdeklődés felkeltését az olvasás, a könyv, a könyvtár iránt, *b)* az érdeklődés felébresztését bizonyos könyvek, folyóiratok, írásművek iránt.

a) Az olvasás, a könyv, a könyvtár iránti érdeklődés felkeltése nem kizárólagosan könyvtári feladat. Itt erősen rászorulunk az iskolákkal való kooperációra. Ahhoz ti., hogy valaki a könyvtárral kapcsolatba kerüljön — a mi körülményeink között — már kell lennie benne bizonyos érdeklődésnek az olvasás és a könyvek iránt. Különben széles ívben elkerüli a könyvtárt s így az nem is tud rá hatást gyakorolni. Szerencsére pedagógusainkból nem hiányzik ennek belátása. Erről tesz bizonyosságot *Bárczy Jánosné Az iskolán kívüli irodalmi nevelés* című tanulmánya.⁹ Ebben az érdemes pedagógus felsorolja azokat a módokat és eszközöket, amelyekkel tanulót a könyvek és a könyvtár szeretetére igyekszik ránevelni. Megismerteti tanulóival a nyilvános könyvtárak életét; könyvtárlátogatásokat rendez. Megszervezte iskolájában a könyvárusítást úgy, hogy a gyermekek a nekik megfelelő könyveket kézbe vehetik, beléjük lapozhatnak és kedvező feltételek mellett meg is vehetik azokat. Ifjúsági irodalmi délutánokat tart. Felolvas óráján egy-egy megkapó részletet valamely éppen megjelent könyvből. Jó könyveket ajánl tanulóinak. Könyvvitákat szervez, ráneveli tanulóit az olvasási napló vezetésére.

Mindezek olyan feladatok, melyeket — legalább is a városokban — főképpen az iskoláknak kell ellátniuk. Ebbe a tárgykörbe tartozik azonban egy olyan feladat is, amelynek sikeres megoldása érdekében nemcsak az iskoláknak és a könyvtáraknak, hanem a rádióknak, a TIT-nek és a népművelés minden intézményének össze kellene fognia. Ez az olvasás és a tudományos munka technikájának megismertetése. A szellemi termékek valóságos hypertrophiájának korát éljük. Kiszámították, hogy egy-egy tudományágban az évenként megjelenő könyvek és cikkek száma és terjedelme akkora, hogyha valaki a nap mind a 24 óráját olvasással töltené, akkor sem tudna ezzel az anyaggal megbirkózni a belegyökerezedett olvasási módszerek mellett. Komoly kísérleteken alapuló tudományos könyvek jelentek meg arról, hogy hogyan kell gyorsabban és eredményesebben olvasni. Ez az irodalom nálunk jóformán még ismeretlen.¹⁰ De nemcsak az ismeretterjesztő irodalom olvasásának van sajátos technikája. Magának a szigorúan vett tudományos munkának is számtalan esinje-binja van. Ezeknek a fogásoknak elsajátítása rengeteg fölösleges, időtrábló próbálkozástól szabadítaná meg a tudományos kutatókat és növelné azoknak a számát, akik tudományos munkának szentelik életüket. Nem szabad megfeledkeznünk a szépirodalmat olvasók hatalmas táboráról sem. A költői művek helyes olvasásának mások a módszerei, mint a tudományos vagy ismeretterjesztő művek tanulmányozásának. Ennek bizonyosságául egyetlen tényre hivatkozom; minden tanuló utálja a „kötelező” olvasmányokat. Miért? Mert ismeretszerzés célzatával és a megszokott tanulási módszerekkel közeledik feléjük. Az ismeretszerzés, a tanulás értelmi munka, a műélvezés — már pedig a költészet alkotásainak felfogása az⁹ — viszont elsősorban érzelmi tevékenység. Aki — a szó intellektuális értelmében véve — megismerni akarja a költői művet, az soha sem fogja magáévá tenni annak művészi tartalmát. Az olvasás technikai problémáinak széleskörű megismertetése tehát igen fontos feladat, amelynek ellátásában a könyvtáraknak is ki kell venniük részüket.

b) Az érdeklődés felébresztése bizonyos könyvek és írásművek iránt tulajdonképpen a könyv reklámozása, propagandája. Nem hangoztathatjuk eléggé, hogy

ebben a kérdésben fölötte állunk a nyugati tőkés országoknak. Ott a könyvreklám elsősorban kereskedelmi és nem kulturális kérdés. Még az is, aki a jó könyvet hirdeti és reklámozza a rossz könyv rovására, könnyen a tisztességtelen verseny bűnvádi eljárását zúdíttja nyakába.

Mierzwinska „A könyvtáros és az olvasók együttműködése” c. tanulmányában kimerítően foglalkozik azokkal az eszközökkel, melyeket a könyvtáros a jó könyvek propagálása érdekében felhasználhat. Beszél itt a szabad polcok rendszeréről, a könyvtári kiállításokról, a könyvekről való beszélgetésekről, a felolvasásokról, azokról a hangszórós közvetítésekről, amelyeknek keretében a könyvtárak közreműködésével az üzemekben, művelődési otthonokban stb. ismertetik a legjobb könyveket, különféle szellemi tornákról, könyvtári előadásokról, könyvtári plakátokról, amelyek mind felhasználhatók a könyvek propagálására. Mindezen eljárásokkal és eszközökkel kapcsolatban egy problémára szeretném a figyelmet felhívni: a reklám lélektanának kérdésére. Mivel lehet az emberek érdeklődését felkelteni? Bevezetőben egy fiktív összdolgozói értekezlet-ről beszéltem, melynek résztvevői akkor kezdtek érdeklődni a felvetett kérdés iránt, amikor kitűnt, hogy az közvetlenül érinti anyagi érdekeiket. Korántsem azért választottam ezt a példát, hogy a kérdéses dolgozók anyagiasságát kipellengezzem, hanem azért, hogy rámutassak egy alapvető tévedésre, amely Kant munkásságának következménye: az érdeklődés és az érdek éles szembeállítására. A Kant metafizikus gondolkozásmódjának hatása alatt álló lélektan osztályokba sorozta a lelki jelenségeket és nem vizsgálta meg kellőképpen azok összefüggését. Elválasztotta a testet a lélektől, a tudatjelenségeket a cselekvéstől. Így jutott el az érdek és az érdeklődés szembeállításához. Pavlovnak kellett eljönnie, hogy véget vessen ennek az egyoldalú szemléletmódnak. Pavlov kimutatta, hogy a lelki jelenség feltételes reflexen alapul. Ámde a reflex olyan történés, amely ingerrel kezdődik és reakcióval végződik. A tudatjelenség tehát nem választható el a cselekvéstől, a „teoretikum” nem állítható szembe a „praktikummal.” Ha így nézzük a dolgot azt kell mondanunk, hogy minden érdeklődés érdeken alapul, amint nincs felépítmény sem alap nélkül. A legelvontabb tudománnyal foglalkozó tudós érdeklődése mélyén is ott bújkál az érdek. Munkájával megbecsülést, elismerést akar szerezni, ha nem éppen megélhetését kívánja vele biztosítani. S hogy ez így van, azt mi sem bizonyítja jobban, mint az a körülmény, hogy ha a várt elismerés elmarad, a világgal látszólag mit sem törődő tudós rendszerint elkeseredik s talán abba is hagyja munkáját. Mindebből az következik, hogy a könyvek propagálásánál nem kell visszariadnunk a reklám erőteljesebb eszközeitől sem. Az érdeklődés mindig felébreszthető ha kimutatjuk, hogy a tárgy, melyet „érdekessé” kívánunk tenni, összefügg, kapcsolatban áll azokkal a kérdésekkel, melyekhez az olvasónak érdeke fűződik. Sőt bizvást mondhatjuk, minél inkább sikerül a tárgynak praktikus érdekeinkkel való összefüggését kimutatni, vagy legalább is megéreztetni, annál szélesebb körű érdeklődésre számíthatunk a propagált írásmű iránt.

2. Az érdeklődés kielégítése — mint láttuk — lényegében egy kellemes érzelem, amely az érdeklődési dispoziáció aktivizálásával áll kapcsolatban. Aki szeret olvasni és megszeretett valamely tárgykört, vagy műfajt, az élvezi, ha olyan könyvet olvashat, amely a kérdéses tárgykörbe, vagy műfajhoz tartozik. Ez azonban még nem elég, mert ha az olvasott könyv nem mond neki semmi újat, akkor unatkozva félredobja, ha pedig csupa olyan újdonságot tartalmaz, amely-

nek megértéséhez eddigi ismeretei nem elégségesek, akkor elveszti kedvét és bátorságát a további olvasáshoz. Az olvasott könyvnek tehát újat kell adnia, de olyan mértékben és formában, hogy azt az olvasó eddigi ismeretei alapján megérteni és feldolgozni képes legyen. Ezért mondja *Ebbinghaus* — mint láttuk, — hogy az érdeklődés gyönyöre az új benyomás és a már meglévő képzeink összhangján alapszik.

Az olvasók érdeklődésének kielégítéséhez tehát első sorban az szükséges, hogy ismerjük érdeklődési körüket s azt a szellemi és tudományos színvonalat, amelyen állva az érdeklődési körükbe vágó könyveket megközelíteni igyekeznek. Ezért a könyvtáraknak érdeklődésvizsgálatokat kell tartaniuk. Ennek módszerei többfélék. A legáltalánosabban ismertek a kérdőívek és a használt könyvek statisztikáján alapulnak. Az előbbieket differenciáltabb eredményekhez vezetnek, de hátrányuk a vallomások őszinteségének gyakori hiánya. Az utóbbiak durvább képet adnak, de az viszont szavahihető. Melyiket kell előnyben részesítenünk? Ez valószínűleg a könyvtár természetétől függ. Tudományos könyvtáraknál talán célravezetőbb a statisztikai módszer, míg a közművelődési könyvtáraknál a kérdőíves.

Az olvasók érdeklődésének felmérése után a könyvtárnak első sorban szerzeményezését kell a megállapított igényeknek megfelelően beállítania. De komoly feladatok várnak itt a feldolgozó munkára is. Nem elég ha a könyv megvan, az olvasónak tudomást is kell szereznie erről. Ehhez pedig jó katalógusok, bibliográfiák, recenzio-gyűjtemények, ügyesen megszerkesztett annotációk kellenek. Nemcsak azokra a tudományos kutatókra kell azonban gondolnunk, akik pontosan tudják, hogy mit és miért keresnek. Hónuk alá kell nyúlnunk azoknak az olvasóknak is, akik arra a fokra még nem jutottak el, hogy tudományosan foglalkozzanak valamely témával, de szeretnek olvasni és érdeklődnek bizonyos kérdések iránt. Ezek számára olvasási programokat kell kidolgozni. Az olvasási programoknak alkalmazkodniuk kell az olvasók szellemi színvonalához, miért is szükség van a könyvtárlátogatóknak bizonyos típusokba sorolására.

William S. Grey és *Bernice Rogers* hatalmas kérdőíves felmérést végeztek az Egyesült Államokban a lakosság olvasásban való érettségének felderítésére. Terjedelmes könyvben¹² közreadott beszámolójukból — sok más érdekes adat mellett — két megállapítás ragadja meg különösen a figyelmet. Az egyik az, hogy a főiskolát végzett olvasók könnyen olvasnak és könnyen megértik az olvasottakat, de hiányzik belőlük a serkentő motívum, amely olvasásra ösztönözné őket. A másik megállapítás az, hogy a magasabb iskolázottsággal nem rendelkező olvasók érdeklődésének legfőbb mozgatója az ún. social participation a felelősségtudat, melyet az illető azzal a közösséggel szemben érez, amelyhez tartozik. Az első megállapítás az Egyesült Államok főiskolai oktatásának egyoldalúságát bizonyítja, a második azonban fényt vet a tömegek széles rétegeinek ösztönös érdeklődésére. A nevezett szerzők melegen ajánlják a könyvtáraknak, hogy olyan olvasási programokat állítsanak össze, amelyek a személyes és kulturális szükségleteken kívül elsősorban a politikai és szociális érdekeket tartják szem előtt. Ezt a tanácsot mi is megfogadhatjuk annál is inkább, mert nálunk az iskolai nevelés nagyobb súlyt helyez a szociális és politikai problémák megtárgyalására, minek következtében az olyan olvasási programok, amelyeknek összeállításában e szempontokat irányt adóknak vesszük, magasabb iskolázottságú könyvtárlátogatóink érdeklődésére is számíthatnak.

A szépirodalmi olvasási programok összeállításánál döntő szempont az ízlés nevelése; kifejlesztése annak az érzéknek, mellyel meg tudjuk különböztetni a selejtet, a giccset a művészi alkotástól. Mi a giccs? Nehéz lenne definiálni, de ez szerencsére nem is feladatunk. Annyit mindenesetre megállapíthatunk; a giccs egyik legszembetűnőbb és legáltalánosabb ismérve az, hogy édeskés. Csupa rózsaszín, csupa kellem és kellemesség, csupa „happy ending.” A giccs sűríteni kívánja az élvezetet s részint tendenciájától részint a sok édességtől megsavanyodik a szájunk íze, csömört kapunk. Sajátos lélektani törvény — F. Krueger foglalkozik vele behatóan — hogy az érzelmet az ellentét teszi mélyé és tartalmassá. Az ürmös jobb mint a szirup. Ez ellen a törvény ellen vét a giccs. Merész vállalkozás, de — gondolom — ügyes kivitelezés mellett sok pedagógiai haszonnal járna ha a szépirodalmi olvasási programba — természetesen megfelelő megjegyzéssel ellátva — elrettentő példaképpen egy-egy giccset is felvennénk. Nem kell tartanunk tőle, hogy a megfelelő olvasási színvonalra jutott olvasó örömét találja benne és megszereti, viszont az igazi művészettel szembeállítva megtanulja belőle, hogy mi az irodalmi selejt és óvakodni fog tőle, ízlése tehát jelentős mértékben csiszolódik.

3. Az olvasási, a jó könyvek iránti tartós érdeklődési diszpozíció kialakítása, az olvasás, a jó könyvek megszerettetése tulajdonképpen a legkényesebb könyvtárosi feladatok közé tartozik. Ehhez ti. az olvasókkal való egyéni foglalkozás, szellemi fejlődésüknek mintegy állandó kézbentartása és irányítása szükséges. Az erre a feladatra kijelölt könyvtárosnak széleskörű műveltséggel, nagy olvasottsággal kell rendelkeznie, tapintatos embernek, jó pedagógusnak és jó pszichológusnak kell lennie. Szeretnie kell az olvasót és értenie kell hozzá, hogy bizalmát megnyerje. Személyi lapot kell felfektetnie minden olvasójáról s nem egyszer bizony még a hivatalos időn túl is törnie kell a fejét azokon a problémákon, amelyeket olvasói, a velük való beszélgetések során elétárnak.

Persze a nagyobb forgalmú könyvtárakban ezek az eszközök már nem elégségesek. Itt jutnak jelentőséghez azok a különféle eljárások, melyeket *Mierzwinska* idézett könyvében „az olvasókkal való csoportos foglalkozás” címen foglal össze. Különböző rendezvények szerepelnek itt. Az írók és az olvasók találkozásai, irodalmi versenyek, különböző nevelő célzatú játékok és mulatságok, könyvvásárok és főképpen olvasókörök. A szerző érdekesen és szépen fejti ki az olvasókörök rendszerét a felolvasó körökön kezdve a középfokú és felsőfokú olvasókörökön át egészen az önképzőkörökig. Ismerteti ezeknek feladatát és munkamódszerét: miként vezetik a könyvtárlátogatót az olvasás gyakorlatától és megszerettetésétől kezdve egészen az aktív irodalmi és tudományos próbálkozásokig.

A szépirodalom olvasóinak neveléséről beszélve — úgy érzem — meg kell említenem azt a műfajt, amely a legkönnyebben talál olvasóra, de amelynek élvezete nemcsak akadályozza az irodalmi ízlés kifejlődését, hanem bizony romboló hatásúvá is válhat. Ez a műfaj a detektívregény. Tudjuk, hogy a detektívregények olvasásának milyen káros hatása van az ifjúság lelki és erkölcsi világára. Elvonja őket a rendszeres munkától, hajlamot ébreszt bennük a bűnöző hősök csodálattára, majd utánzására. Minden eszközzel igyekszünk is óvni gyermekeinket ettől a veszedelmes irodalomtól... és közben néha-néha magunk is szívesen kezünkbe vesszünk ilyen könyvet. Ideje, hogy, az álszemérmel félretéve, egyszer már erről az oldaláról is megvizsgáljuk a kérdést. Ismertem nagyhírű, igen komoly tudományos munkát végző embereket, akik szerették a detektívregényeket. Mivel

magyarázható ez? Kétségtelen, hogy a detektívregények olvasása esztétikai élvezetet nem nyújt, de az sem tagadható, hogy valami felfrissítő, izgató és egyben pihentető hatásuk van. Ezért olvassa őket a tudós fárasztó szellemi munkájának szüneteiben.

Ha megpróbáljuk kissé tisztázni a detektívregények olvasásának lélektanát — úgy gondolom — külön kell foglalkoznunk izgató és ennyiben lelki-szellemi energiát termelő és külön pihentető hatásukkal.

Az energiatermelő lelki jelenségek mibenlétét *Pavlov*, szigorúan ellenőrzött kísérletekkel tisztázta. Működésük — megállapítása szerint — külső gátláson alapul. Miben áll ez? Az idegrendszer egyidejűleg sok különböző inger éri. Mindezek hatására az agykéreg különböző pontjain ingerületi gócok támadnak. Ha már most jelentkezik egy „nem közömbös” inger, vagyis olyan, amely közvetlenül érinti a szervezetet, ennek ingerületi góca gátlás alá helyezi a szomszédos agykérgi területet és magához vonzza az összes többi ingerelt szomszédos góc energiáját. Így azután az ingerületi energia bizonyos koncentrációja következik be: felfokozott izgalmi állapot, amiben szellemileg erősebbnek érezzük magunkat s ami éppen ezért bizonyos euphoriával jár. Egy szempontra kell itt felhívni a figyelmet. Külső gátlást nem minden inger képes kiváltani: csak az olyan, amely nem közömbös. A közömbös ingerről *Pavlov* azt mondja: „Minden inger, ha ismétlődik, anélkül, hogy a szervezet számára bármilyen lényeges következményekkel járna, közömbössé válik.“ Ezt másképpen úgy is mondhatjuk, hogy nem közömbös az az inger, amely a létérdekeket érinti. És hozzáfűzhetjük: annál kevésbé közömbös, tehát az ingerek versenyében annál több esélye van arra, hogy az energiákat magához vonzza, minél nyilvánvalóbban érinti a létérdekeket. Mi az már most, ami a legközvetlenebbül érinti létérdekeinket? Nyilvánvalóan az élet-halál kérdése, tehát pontosan az, amiről a detektívregényekben szó van. Ezzel magyarázható a detektívregények izgató hatása. De magyarázható az is, hogy ez az izgalom nem kellemetlen. A történet ugyanis, amely kiváltja, nem valóságos, hanem költött. Így az izgalom sem egyéb mint pusztán energianövekedés, ami mint ilyen euphoriával jár.

Ami már most a pihentető hatást illeti, ezt a különböző gócok egymást felváltva történő foglalkoztatásával magyarázhatjuk. A szellemi munka — valamilyen tapasztaltuk már — amellet, hogy izgató hatású, fáraszt. A fáradtság beköszöntése azonban nem jelenti az izgatottság megszűnését. Ezt bizonyítja, hogy megerőltető szellemi munka után nem tudunk aludni: „agyunk tovább dolgozik.” Ebből világosan kitűnik, hogy a fáradtság nem az izgatottság, tehát a szellemi energia hiánya, hanem valami más pozitív (valószínűleg biokémiai) tényező, ami gátolja a szellemi munka végzését. Ámde a fáradtság csak az igénybevett agycentrumokat érinti, ugyanakkor más centrumok zavartalan működésre képesek. (Fárasztó tudományos munka olvasása után teljes szellemi frissességgel tudunk zenét hallgatni, vagy sakkozni!) Ezeknek a friss centrumoknak megfelelő foglalkoztatása már most elvonja a fáradt idegcentrumokból az ott felhalmozódott energiát s ezzel lehetőséget biztosít ezeknek a fáradt centrumoknak a regenerálódásra. Pontosan ez történik, amikor a fárasztó szellemi munka szüneteiben detektívregényeket olvasunk. Innen származik pihentető hatásuk.

Ha mindezt végiggondoljuk, el kell ismernünk, hogy a detektívregények iránti érdeklődés nem szükségképpen elferdült ízlés, vagy züllött erkölcsi felfogás következménye. Ez azonban természetesen még nehezebbé teszi az ellenük való

küzdelmet. A küzdelem mégsem reménytelen. Mindenekelőtt azt kell figyelembe vennünk, hogy nem a nehéz munkát végző tudományos dolgozókat kell szellemi felfrissülésük e kétes értékű módszeréről leszoktatnunk, hanem az unaloműző szórakozást, jobb híján, itt kereső ifjúságot kell a komoly művészi élményt nyújtó olvasmányok megszeretésére elvezetnünk. Ez pedig nem kilátástalan, ha megfontoljuk, hogy a detektívregények olvasásának halmozása csömörré és unalomra vezet. *Pavlov* — mint idéztük — azt mondja, hogy minden inger, ha ismétlődik anélkül, hogy a szervezet számára bármilyen lényeges következményekkel járna, közömbössé válik. Nos a detektívregényekben rejlő ingerek sem járnak szervezetünkre nézve semmiféle következménnyel, tehát ezek is közömbösekké válnak. A közömbössé válásnak nyomait megtaláljuk már magában az irodalomban is. Ennek ellenstülözására irányuló törekvés mutatkozik meg abban, hogy a detektívregények egyre inkább fokozzák az izgalmakat. *Conan Doyle* „klasszikus” detektívregényei rendszerint azzal kezdődnek, hogy a bűncselekményt már elkövették; a regény folyamán csak annak vagyunk tanúi, hogy a csodálatos képességekkel megáldott nyomozó hogyan jut el a tettes személyének felderítéséhez. A későbbi detektívregényekben — az olvasók izgaloméhségének kielégítésére — már a nyomozás során is előfordulnak gyilkosságok. Ma már nem is számít komoly detektívregénynek az olyan, amelyiknek legalább minden 50. oldalán nem fordul elő újabb gyilkosság. Ez az izgalomfokozás azonban nem mehet a végtelenségig, a detektívregények tehát önmagukat járatják le s idővel az egész detektívregénylázra úgy fogunk visszagondolni, mint valami lidérces álmra.

Megfigyelhető azonban egy másik folyamat is az irodalomban: a detektívregény-formának behatolása a komoly művészi irodalomba. Ennek nyomait megtaláljuk már *Dosztojevszkij*nél is. A *Bűn és bűnhődés*, valamint a *Karamazov*, ezt mutatja. A legújabbkori írók tudatosan haladnak tovább ezen az úton. Ma már egészen tekintélyes irodalma van annak a műfajnak, amely detektívtörténet keretébe illeszti a magas színvonalú művészi tartalmat. Ez azt bizonyítja, hogy a mai kor emberének szüksége van a közvetlen létérdekeire appelláló, izgalmas olvasmányokra.

A detektívregény problémát, — ezek után bátran elmondhatjuk, — előbb utóbb maga az irodalom oldja meg. Addig is azonban míg ez bekövetkezik, az ifjúságot távol kell tartanunk ezektől az írásművektől. A távoltartás nem jelenthet tilalmazást, mert a tiltott gyümölcs mindig édesebb, hanem azt, hogy izgalmasságban e detektívregényekkel vetekedő, de nemes erkölcsi világrendet tükröző regényeket kell a fiatalság kezébe adnunk. Az ú.n. „izgi” regényeket nem szabad elvonnunk tőlük, mert ezek ébresztik fel érdeklődésüket az olvasás iránt. Ha ezeken gyakorolva már megszerették az olvasást, akkor érdekfeszítő, de komoly művészi tartalommal rendelkező regényekkel kell próbálkoznunk. Ezek után — talán a novellák közvetítésével — áttérhetünk a világirodalom remekeire.

Az érdeklődés lélektanának problematikája igen gazdag. Sok hasznos tanulságot meríthetnénk és kell is merítenünk még belőle könyvtári gyakorlatunk számára. De az eddig elmondottak is elégségesek ahhoz, hogy megállapítsuk legfőbb tennivalóinkat. Úgyes propagandával fel kell ébreszteniünk az érdeklődést a könyvek iránt, jó és egyre jobb könyvek kézbeadásával gondoskodnunk kell arról, hogy az olvasó örömét lelje olvasmányában és megszeresse a könyveket, a könyvtárt. Ezzel elérjük célunkat, mert olyan olvasókat nevelünk, akik komoly harcosai a kultúrának.

Jegyzetek

1. Fries, J. F.: *System der Logik*. 3. kiad. 1837. 14. §.
2. Frauenstädt, J.: *Blicke in die intellektuelle, physische und moralische Welt*. 1869. 94. l.
3. Stout, G. F.: *Analytic Physiology*. 1896. I. köt. 224. 1.
4. Lipps, Th.: *Leitfaden der Psychologie*. 2. kiad. 1906. 222 és köv. 11.
5. Ebbinghaus, H.: *Abriss der Psychologie*. 8. kiad. 1922. 123. 1.
6. Stumpf, K.: *Tonpsychologie*. 1883—1890. II. köt. 280. 1.
7. Fröbes, J.: *Lehrbuch der experimentellen Psychologie*. 2. kiad. 1922. I. kötet. 544. 1.
8. Offner, M.: *Das Gedächtnis*. 4. kiad. 1924. 64 és köv. 11.
9. Magyartanítás. 1961. augusztus.
10. Takács Menyhért: A gyors olvasás problémája. *Magy. Könyvszemle*. 1959. 3. sz. 299—306. 1.
11. Fordítása a Könyvtári Szakfordítások c. sorozatban. 2. sz. OSZK Könyvtártudományi és Módszertani Központ.
12. William S. Gray—Bernice Rogers: *Maturity in reading. Its nature and appraisal*. Chicago. 1956.

Psychologie des Interesses und die Bibliothekspraxis

M. TAKÁCS

Die Theorien, die sich mit dem Wesen des Interesses beschäftigen, können in drei Gruppen geteilt werden. Das Interesse ist *a*) eine psychische Erscheinung, die mit der Aufmerksamkeit in Zusammenhang steht; *b*) ein Gefühl; *c*) eine Disposition. Alle drei Auffassungen können wir auf einen gemeinsamen Nenner bringen, da sie sich voneinander nur darin unterscheiden, daß sie verschiedene Phasen desselben psychischen Vorgangs in den Mittelpunkt der Forschung stellen. Die erste Gruppe spricht von der Erweckung des Interesses, die zweite von dessen Befriedigung und die dritte von der Entstehung der ständigen Interessenrichtung.

Das Interesse ist ein Gefühl. Das Gefühl bildet eine Einheit vom objektiven Bild und subjektiven Trieb. Lust- und Unlustfärbung des Gefühls zeigt, ob Bild und Trieb einander entsprechen oder nicht. Der Werdegang des Gefühls ist folgender. Als Trieb und Bild einander begegnen, tritt zuerst eine gewisse Störung, eine Gespanntheit der Nerven auf. Dem entspricht im Falle des Interesses das unwillkürliche Aufmerken, die spontane Aufmerksamkeit. Dem folgend passt sich der Trieb an das Bild an. Dadurch wird Lust bzw. Unlust hervorgerufen, was das eigentliche Gefühlserlebnis charakterisiert. Diese Phase des Gefühls äußert sich im lustvollen Gemütszustand des Interesses. Durch die Anpassung des Triebs an das Bild gewinnt der Trieb ein bestimmtes Ziel, und sucht nachher die Befriedigung immer auf demselben Weg zu erreichen den er schon einmal gegangen ist; das heißt daß das Gefühl zu einer Disposition wird. Diese Disposition bekundet sich im Falle des Interesses als ein Liebgewonnenhaben einer gewissen Beschäftigung z. B. einer Lektüre.

Wenn wir diese psychologischen Feststellungen auf die Bibliothekswissenschaft anwenden wollen, so müssen wir 1. über die Erweckung und 2. über die Befriedigung des Interesses für das Buch, sowie 3. über die Herausbildung einer Disposition zu diesem Interesse sprechen.

1. Das Interesse soll *a*) für das Lesen, für das Buch, für die Bibliothek und *b*) für gewisse Bücher oder Schriftstücke erweckt werden. *a*) Die Erweckung des Interesses für das Lesen ist eine pädagogische Aufgabe. Ein Zweig dieser Aufgabe wächst aber über den Bereich der Schulen hinaus, das ist die Frage: Wie man die Technik des Lesens erlernen kann. Es gibt Methoden mit deren Hilfe das Tempo und die Wirksamkeit des Lesens gesteigert werden können. Ein jedes kulturelles Institut, soweit es in seinen Möglichkeiten steht, soll helfen diese Methoden zu verbreiten. Hier haben die Bibliotheken eine besondere Aufgabe. — *b*) Die Erweckung des Interesses für bestimmte Bücher heißt Buchpropaganda. Zur Propagierung guter Bücher kann der Bibliothekar viele Mittel anwenden (Bücherregale zur freien

Auswahl, Ausstellungen, Besprechungen, Vorlesungen usw.). Bei der Erweckung des Interesses müssen wir vor allem auf die Einheit von Theorie und Praxis achten. Die Grundlage eines jeden Interesses ist, daß eine Sache uns wirklich nützlich ist. Interesse zu erwecken, heißt also nichts anderes, als zu zeigen, daß man in der Beschäftigung mit einem Gegenstand, mit einem Thema, wirklich interessierter ist.

2. Die Befriedigung des Leseinteresses erweckt ein angenehmes Gefühl. Das erfolgt nur dann, wenn der Leser zu einer seinem Geschmack entsprechenden Lektüre kommt. Die Bibliothek muß daher den Interessenkreis ihrer Leser untersuchen. Für Anfänger kann auch ein Leseprogramm zusammengestellt werden. Wir sollen dabei darauf achten, daß sich ernste Leser heute überall für politische und soziale Fragen interessieren.

Auch die Bibliothek muß die Leser der schönen Literatur vor dem Kitsch bewahren. Wir müssen daher das Leseprogramm so zusammenstellen, daß der Geschmack der Leser dadurch gebildet wird, und sie selbst zwischen Kitsch und Kunstwerk unterscheiden können.

3. Um in den Lesern ein ständiges Interesse zu erwecken, ist es erforderlich, daß man sich mit ihnen auch persönlich beschäftigt. Auf einer höheren Stufe oder in größeren Bibliotheken können Zusammenkünfte zwischen Lesern und Schriftstellern, literarische Wettbewerbe, Spiele, Büchermessen und Leserkreise sehr nützlich sein.

Bei der Herausbildung eines ständigen Interesses für gute schönliterarische Bücher muß noch beachtet werden, daß dieses Interesse nicht einseitig sein darf und sich nicht nur auf spannende, abenteuerliche Bücher oder gar Detektivromane richten soll. Spannende Lektüren sind zur Erweckung der Aufmerksamkeit sehr geeignet, da sich in ihnen das höchste Interesse, das Lebensinteresse meldet. Von solchen Büchern dürfen wir also den Lesern nicht einfach abraten sondern wir müssen die Bücher so auswählen, daß sie von einem entsprechenden literarischen Niveau sind, den Geschmack des Lesers bilden und in ihm ein Verlangen nach echter Kunst erwecken. Das Auftauchen der Detektivromane auf dem Büchermarkt und der stürmische Beifall, mit dem sie empfangen wurden, gehört nur zu einer Mode die bereits merkbar abnimmt. Vor der verheerenden Wirkung dieser Bücher muß vor allem die Seele der Jugend bewahrt werden.

